

את אשתו ע"י שלישי כו' צא מהן שלישי לחנוני הרי שעל מי שמפסיד שלישי נאמר ולא תאמין בחיידך, ולעצם המאמר ראה מש"כ בשערי זהר קדושין כ"ה א.

ע"ג ע"ב. אמר ליה רב פפא לרבא חזי מר הני רבנן דיהבי כו'. עיין סנהדרין ק' ע"א רב פפא אשתלי ואמר הני רבנן כו'. ע"ה ע"א. א"ל שמואל לאבוהו בר איהי הלוי מאה פלפלין במאה ועשרין וארין. צ"ל: וארין הוא ר"ת ואבא ר"ת ר"בית י"ש כ"אן.

ע"ב. מנין לנושה בחבירו ויודע שאין לו שאסור לעבור לפניו כו'. עיין מקור חסד לס' חסידים סי' שכ"ז אות א. וראה שם סי' תקל"ב אות ז.

א"ד דביש ליה בהאי מתא ולא אזיל למתא אחריתא. ע' ספר חסידים סי' רמ"ז ובמקור חסד שם.

אין לחם זה על זה אלא תרעומות. השמיצו אותנו רבותינו שאם כי על האדם להרחיק מלבו כל תרעומות על חבירו (ע' דרך ארץ וטא פ"א ופ"ט). הנה על זה שהטעונו והפסיד לו בחינם מותר לו להתרעם עליו עד שירצהו. וז"ש אין להם זע"ז תביעת ממון אך מותר לו להתרעם.

ע"ה ע"ב. אדעתא דמידי אחריתא לא יהיב ליה. עיין מקור חסד לס' חסידים סי' תתרנ"ג.

פ"ג ע"ב. שהוא ובנו בעלו כו'. במהרש"א העיר חזקיה לו גם בנו כו'. ויעיין בתוס' כתובות ל' רע"ב ד"ה דין ד' מיתות לא בטלו, וא"ת והא אמר בהשוכר את הפועלים (ב"מ פ"ג) בהתא דקפיהו אצ"פ שהיה חייב סקילה שבעלו הוא ובנו נערה המאורסה, וי"ל כשבעל בנו תחילה ואח"כ הוא דהוי בעילה והרי הוא בחנק, ולפ"ז הרי מההכרח להביא גם בנו, ועיין בלה"כ (עמוס ב) איש ואביו ילכו אל הנערה, וע' דברים רבא פ"ב כג.

רש"י ד"ה נערה המאורסה שהיא בסקילה וכל הנסקלין נתלין. צ"ע דהוה לדעת ר"א אבל חכמים דמתניתין בסנהדרין מ"ה ב שאינו נתלה רק המגדף.

פ"ד ע"א. יומא חד הוה קא פחי ר' יוחנן בירדנא חזייה ריש לקיש כו' א"ל ליסטאי בליסמיותיה ידע וכו'. רשב"ל ביקר כבר בצעירותו בבית מדרשו של ר' יהודה הנשיא יחד עם ר' יוחנן שהיה חבר קצת קשיש ממנו ראה ירושלמי ביצה פ"ה ה"ב, אולם גורלו של רשב"ל היה כגורל עוד אחד מחבירי של ר' יוחנן שיסופר בתענית כ"א רע"א אילפא ור' יוחנן הוה גרסי באורייתא דחיקא להו מילתא טובא, אמרי גיקום וניזול ונעביד עיסקא כו' ר' יוחנן הדר אילפא לא הדר, ונהיה לאחד מיורדי ים הפליג בספינות להרוויח די צרכו (ראה פתיחתו לספרי מרגליות הים עמ"ס סנהדרין ח"א). כמוהו גם ר"ש בן לקיש הוכרח בצעירותו לזבון נפשיה ללודאי שלא להיות זקוק לבריות (ע' פסחים ק"ג א), הראה כחו בקרקסאות ועבד עיסקא בכדי להרוויח, והנה ידועה דעת חכמי תורה שכל המלמד בנו עיסקא כאלו מלמדו ליססות (קדושין ל' ע"א), מובן כי מכירו ומיודעו הגיב על זה בתוקף וגם הרשה לעצמו הפתגם ליססאה בלססיותיה ידע, סוחר במסחרו.

הוה קא צוח עד דשף דעתיה, בעי רבנן רחמי עליה ונח נפשיה. ע' באזהרות נוספות מכת"י לצוואת ר"י החסיד בראש הס' חסידים שהו"ל אות ג ובמקור חסד שם אות ד מדוכתי טובי.

ע"ב. ראישתעיא לה דביתיה דר' אלעזר בר"ש לא פחות מ"ח ולא טפי מפ"ד שנין אוגוניתיה בעלילתא כו'. בהגרצ"ה כ' כבר התעורר מהרש"א בח"א הרי קבורה מה"ת ואיך צוה שלא יקברוהו, וכבר התעורר בזה בס' חסידים וכעת אין ספור תח"ל, אכן כל המאמר נראה תמוה איך לא ידעה אשתו בבירור מספר השנים שהיה מונח בעליה כו' עיין בו, והנה דברי הס' חסידים הם בס' תתשמ"ג וראה מש"כ במקור חסד שם אות ג, ובס' שערי זהר הכא הבאתי ממדרש קהלת רבא פ"א פס' תן חלק לשבעה, ובזהר אחרי ע"א א שאחרי שהיה ר"א בר"ש בעלילתא נקבר בגוש חלב ומשם

ניה ע"ב. עשו חיזוק לרבריהם משל תורה. ע' בהגהות הגרצ"ה הכא ובנודע ביהודה מה"ק אבה"ע סי' ב.

נ"ן ע"ב. רש"י ד"ה ונתן מ"מ, מרלא כתיב וכו' ויתננה, דיקום ה"א כמו בפס' בנך המת ובני החי (מ"א ג' כה עיין פי' הגמלי' שם), תפשוש חיים גו' חיים תפשוש (שם י' יח), ובגמ' ביצה כ' רע"א טעמא דאמר הבו ליה ולגטוב אבל אי אמר ליגטוב והבו ליה כו', ובחולין פ"ח ב ת"ל וכסהו בעפר ע' רש"י שם מדלא כתיב ובפער יכסנו, ובתוס' מגילה ד' סע"א חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום כו' והעיקר הוא ביממא כיון שמוזכר הכתוב תחילה, ובש"ע אה"ע סי' י"ז סע' מ"ד באה ואמרה מת בעלי התירוני לינשא ותנו לי כתובתי מחירים ונותנים כו', אבל אם באה ואמרה מת בעלי תנו לי כתובתי והתירוני לינשא מתירין אותה ואין נותנים לה כתובה, ובתור"מ סי' פ"ח סע' י"ח מלא כד שמן יש לי בידך והלה אומר אין לך בידי אלא כדים ריקים פטור, שמה שטענו לא הודה לו, אבל כשאמר כד מלא שמן יש לי בידך כו', וצ"ע בפסחים ע"ה סע"א הכי השתא התם כתיב באש והדר תשרף כו' הכא כתיב ושרף אותו על עצים באש כו'.

נ"ה ע"א. רש"י ד"ה תורמין על האכור וכו' ותורמין אותה אף על מי ששלח שקלו ואבד לו כו' — כצ"ל.

נ"ט ע"ב. וזה הוא תנורו של עכנאי כו'. ראה מחקרי ר' אליעזר הגדול בספרי דרכי התלמוד וחדותיו ודעת לנפשך יונעם.

רש"י ד"ה אימא שלום, כך שמח, ראה בס' לחקר שמות וכנויים בתלמוד מחקר י"ד, "בעלי דורש"ם הערה כ"ו.

ס' ע"א. כל באמת הלכה היא. ביוחסין השלם מאמר ראשון (נ"ד ע"ב) הביא: בעל הערוך פירש כל מקום שתמצא באמת אמרו הלכה למעשה היא, וראה בבירורים י"ג בס"ס יסוד המשנה ועריכתה, הלמ"מ — ובאמת אמרו.

ס"א ע"ב. לא תגנוב ע"מ לשלם תשלומי כפל. ע' מקור חסד לס' חסידים סי' תקפ"ה אות א.

ס"ה ע"א. אר"ג מרשא שרי, וכו'. יעוין ברמב"ם הל' מלוה ולוה פ"ח ה"ד היו לו פירות שאם ירצה למכרן בשוק וליקח דמיהן מיד מוכרן בעשרה וכו', ובכ"מ שם זה נראה שהוציא מן הירושלמי וכו', והנה זה מבואר בתלמודא דידן, וע' תוס' להלן רע"ב ד"ה והלכתא כרב חייא מדקאמר לקמן (ס"ח א) לית הלכתא כטרשא דפפונאי וכו'.

ס"ז א. קצותא, פלגי בה רב אחא ורבינא ח"א קצותא שריא וח"א קצותא אסורא וכו', בס' שם עולם אות ל"א הבאתי דרב אחא הוא דאמר קצותא אסורא, ורבינא אמר דקצותא שריא, והלכתא כותיה.

ס"ט ע"א. לית הלכתא איתמר אלא שיטה אתמר, עמש"כ במחקרי אין הלכה כשיטה ובהערה ז שם ודעת לנפשך יונעם. לא אסרה תורה אלא רבית הבאה מלוה למלוה, יעוין ביו"ד סי' ק"ס סע' ט"ז ומש"כ במחקרי, "משפט גר תושב" הערה יו"ד ודעת לנפשך יונעם.

ע' ע"ב. תורה תשיך וכו' וא"ת כיון דריבית עכו"ם שרי למה לא היה אותו שהלוה בריבית במתים שהחיה יחזקאל בנקעת דורא כו' — זהו בפירקא דר' אליעזר ס"פ ל"ג.

בתוס' שם, דשמא בני נח מוזהרין על הריבית כו'. עמש"כ במחקרי משפטי גר תושב ע' ע"ב.

ע"א ע"א. את העני עמך כו' עניי עירך קודמין. ראה בספרי הרמב"ם והזהר הל' מתנות עניים פ"ו ה"ג.

תורה אדם קורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו, כתוב בתשובות הגאונים בשם רב צדוק גאון יורד עמו לחייו רשאי לשרוף שלישי תבואתו, ותימא גדולה מנין לו זה — ראה בקונטרס שם האחד אליעזר מהג"ר דוד לוריא בפתיחה לפירושי על הפירקא דר' אליעזר (ד' ע"א), ויעיין במנחות ק"ג ב והיו חיך תלויים לך מנגד ולא תאמין בחיידך, זה הקונה פת פלטר וראה כתובות ס"ד ב המשרה

ע"כ. רפאל שבא לרפא את אברהם. ראה בס' מלאכי עליון ערך רפאל הערת מו—מז.
תורה'ה ההוא דאתא כו' תימא דאמרינן בבב' דאין מלאך אחד עושה שתי שלוחות כו'. בשערי זהר ב"ר שם פ"ג ב הבאתי מרבינו בחיי דמה שאחז"ל שאינו עושה שתי שלוחות, לא אמרו אלא כשזה היפך זה האחד רחמים והשני דין, אבל בשווים עושים כמה שלוחות, וכן היא ברקנטי בראשית י"א ב ספ"ס ויצר ה"א.

פ"ז ע"א. אתא יעקב בעא רחמי וחזו חולשא שנאמר ויאמר ליוסף הנה אביך חולה. עיין רשב"ם בראשית כ"ה כ"ב והנה תומים בבטנה ש"הנה" יורה דבר חדש שלא ידעו מקודם. ער דאתא אלישע לא הוי חלש דאיתפח כו'. ע' בראשית

רבא פס"ה שחזקה חידש חולה שנתרפא.
ע"כ. הניחא למ"ד גזל עכו"ם אסור כו' אלא למ"ד מותר השתא גזילה מותרת פועל מבעיא כו'. יעוין במג"א סי' תרל"ז סק"ג שם דאפי' למ"ד גזל עכו"ם שרי אבל לא מיקרי שלכם כו'. ובס' נפש חיה הערתי שם דלפ"ז הרי איצטריך לאשמעין בכדי ליהוי שלו ממש אפי' לצאת יד"ח מצוה ועמש"כ שם.

פ"ח ע"א. תורה'ה הכא בתאינה, לאו דוקא נקט תאינה דאין בו מעשר אלא מדרבנן כו'. יעוין בכס"מ הל' תרומות פ"ה ה"א שכתב: ובפ' הפועלים (פ"ח א) מוכח דתאינה חייבת מן התורה כו'. ומחפלא שלא העיר כלל מדברי התוס' אלו.

צ"ד ע"א. כל המתנה כו' בדבר שבממון תנאו קיים כו'. ע' ספר חסידים סי' תתרס"ז מקור חסד אות ג.
צ"ה ע"א. פשיעה בבעלים רב אחא ורבינא ח"א חייב וח"א פטור כו'. בס' שם עולם אות קמ"ו הבאתי שרב אחא הוא דס"ל חייב ורבינא ס"ל דפטור ועמש"כ שם אות צ"ו.

צ"ז ע"א. מו אמרינן זיל בתר שואל ומשאל או דילמא בתר פרות כו'. עמש"כ בס' נפש חיה סי' רס"ז סע' ט' באריכות.
צ"ט ע"כ. תורה'ה שמין כו' כיון דאבית פאה קאי חולל לשון זכר וכו' ולכך נקט בלשון נקיבה רבשומר שדה איירי כו'. לכאורה הן גם "שדה" יבוא בל"ז כמו ויקם השדה (בראשית כ"ג כ), כריח השדה אשר ברכו ה' (שם כ"ז) וכאלו, וכן מפורש בתוס' בחקוטי כ"ז כ"א והיה השדה בצאתו ביובל, מלמד שהשדה קרוי בלשון זכר עיין שם, ובפירוש בעלי התוס' עה"ת, והנה הש"ך בחר"מ סי' שט"ז סק"ה העיר ע"ד התוס' בבא קמא נ"ח ב ד"ה שמין [כצ"ל הציון בש"ך שם] שגם שם כתבו כן ופירש שהכוונה דשדה לשון נקיבה נמי היא דכן מצינו זרע תוציא השדה וגו', ותמה אני מאד שנקט רבינו פסוק זה אשר בתוכחה בדברים כ"ח ל"ח ושם הלא

תיבת "תוציא" מוסבת על האדם הזורע, אתה האדם תוציא זרע רב להשדה ומעט תאסוף, וכן מתורגם שם בר זרע רב תפוק לחקלא וזעיר תכנוש, ואם כי הרשות נתונה לפרש הפסוק בכמה אנפין אבל עכ"פ לא יוכל להוכיח מכאן כלל, והכ"א העירני לפס' בראשית י"ד ג אל עמק השדים שמתורגם למישור חקליא, ועיין תו"ט בבא בתרא פ"ב מ"ב ותמיד פ"ה מ"ד שהביא מפ"י ר"א אבן עזרא דכל שאין בו רוח חיים זכריהו ונקבהו וע"ע בתו"ט מנחות פ"א מ"א, וקול הרמ"ז זבחים פ"ה מ"ג, ומפליאים, דברי המהרש"ל המובאים בשפתי חכמים עה"ת שמות כ"ד ב אות ו' (בידי כעת תורה ע"פ ר"מ אלשיך) עה"פ וביער בשדה אחר, שפ"י רש"י בשדה של אחר, וע"ז כתב שלכן הוכרח רש"י לפרש כי תיבת "אחר" מוסבת על האדם דאי על השדה הול"ל "אחרת" דשדה לשון נקבה עכ"ל ועמש"כ בספרי קב בשמים אות ע"ה.

ק"ד ע"א. תורה'ה הכי גרסינן כו' שאדם מביא קרבנות אשתו שהן חובה לכפרתה כו'. יעוין בר"ש נגעים פ"ד מ"ב שהביא תניא בספרי זוטא והביא את קרבנה עליה, יכול אף בזמן שחללה שבת ת"ל קרבנה, כשאמר את קרבנה לרבות קרבן נגעה וזיבתה, ומה ראתי לרבות את אלו ולמעט את אלו, מרבה אני את

העבירות אחרי כן למרון, ויתכן שהיה ד' שנים בגוש חלב וזהו ענין שאמרו לא פחות מתמני סרי שהיה טמון בעלילתא ולא טפי מעשרין ותרתי עד שבא למנוחתו ואתייב לגבי אביו עיי"ש.
פ"ה ע"א. אקלע רבי לאתריה דר' טרפון אמר להו יש לו כן לאותו צדוק שהיה מקפח את בניו, ברש"י: שהיה רגיל לומר אקפח את בני כשנשבע, ע' שבת י"ז רע"א, שם קט"ז א, ת"כ פ"ד, ספרי בהעלותך עה"פ ובני אהרן הכהנים וכו' א"ל ר' טרפון עד מתי אתה מגב ומביא עלינו אקפח את בני אם לא ראיתי כו' [ולבסוף נתן צדק לר"ע], וע' בראשית רבא פצ"ט כשהיה אדם אומר דבר בטילה לפני ר' טרפון היה אומר לא ירד בני עמכם.

רב יוסף יתיב ארבעין תעניתא ואקריהו לא ימוש מפ"ד ומפ"י זרעך, יתיב ארבעים תעניתא אחרוני. ואקריהו לא ימוש כו' ומפ"י זרע זרעך, יתיב מאה תעניתא אחרניא כו' אמר מכאן ואילך לא צריכנא כו' ר' זירא כי סליק לארעא דישאל יתיב מאה תעניתא כו' יתיב מאה אחרניא כו' ויתיב מאה אחרני וכו' — המהרש"ל כתב נראה לי דכל הני מאה ט"ס וצ"ל ארבעין, ובמחקרי על המספרים בתלמוד הערתי שהמהרש"ל בדעתו הרחבה כוון להגירסא המובאת ברש"י חולין קכ"ב א ד"ה חדא כו' כדאמרינן בהשוכר (פ"ה א) ר' זירא יתיב ארבעין תעניתא דלישתכח מיניה כו', וכן הובאה גירסא זו בס' מאור עינים לר"ע אמרי בינה פ"א, והיא הנכונה כי תענית של ארבעים יום יסודו בעליית משה למרום אשר לחם לא אכל ומים לא שתה ארבעים יום, ובכן מספר ימים סגולי לתעניות, ראה מדרש משלי פ"א משלי שלמה כו' שישב בתענית ארבעים יום והיה מבקש חכמה כו', ובגמ' מועד קטן כ"ה סע"א ברב הונא דיתיב ארבעין תעניתא, לעיל ב"מ ל"ג סע"א יתיב רב חסדא ארבעין תעניתא כו' ויתיב רב הונא ארבעין תעניתא, והנה שלש עליות עלה משה לכן שלשו המנין של "ארבעים יום" וראה ירושלמי כלאים פ"ט ה"ג ר' יוסי צם תמנין יומין, כלומר שני פעמים ארבעים, ורב יתיב ארבעין תעניתא, ועוד פעם ארבעין, ושוב ארבעין וכמו כן רב זירא, אלא ספרא בצירא כתב במקום "ארבעים" אות המספר "מ" והמעתיק שלאחריו נשתבש וכתב במקום מ' מאה, ובמחקרי הנזכר הבאתי עוד הרבה דוגמאות כאלה.

ע"כ. אמר ליה ר' ירמיה לר' זירא מאי דכתיב קמן וגדול שם הוא כו' אלא כל המקטין עצמו על ד"ת בעוה"ז כו'. לפי אשר לפנינו אין כאן רק דברי ר' ירמיה ולאיהו צורך הדגישו שאמר זה לר' זירא, ונראה שבמקום "אלא" צ"ל "א"ל" היינו ר' זירא כך השיב לר' ירמיה, וע' בס' חסידים ס"ס ט"ז מקור חסד אות ט"ז, וראה בס' לחקר שמות וכנויים בתלמוד ע' י"ז הערה ו—ז.

פ"ו ע"א. שמואל ירחינאי חכים יתקרי כו'. ראה שבת קכ"ט א אבלט אשכחיה לשמואל דגגי בשימשא, אמר ליה חכימא דיהודאי בישא מי הוי טבא, וכן מצינו בבכורות ח' ע"ב כו' יהושע בן חנניה דאמר חכימא דיהודאי אנא, ובס' לחקר שמות וכנויים בתלמוד (ע' ל"א) הערה ד הערתי שתואר זה הוא בקשור עם מומחיותם בחכמת התכונה ועיבור השנה עיין שם.

רבי ור' נתן סוף משנה, רב אשי ורבינא סוף הוראה. עמש"כ בס"ד במרגליות הים סנהדרין ל' ע"א אות א, וראה בכתובות צ"ג א שסתם משנה אליבא דר' נתן ולא כרבי, ובתמורה ט"ז א זו משנת ר' נתן ר' יהודה הנשיא אומר כו', וראה הקדמת הגר" אברהם בנו של הגר"א לאגדת בראשית אות י"ח (בהר"ש ביבר הע' כ, ובמכתב ה' ש"ר מובא בלית חן שעל ס' יסוד מורא ע' י"ג). כי הוזה קא נייחא נפשיה אמר טהור טהור, יצאה בת קול ואמרה אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור ויצאתה נשמתך בטהור, כה"ג בסנהדרין ס"ח א כשחלה ר' אליעזר כו' א"ל הוא טהור ויצאה נשמתו בטהרה, ובעבודה זרה כ"ז ב קרא עליו ר' ישמעאל אשריך בן דמא שגופך טהור ויצאת נשמתך בטהרה, וע' רש"י מכות י"ט ב סד"ה ה"ג הא רחץ טהור [רבינו גופו טהור ויצאה נשמתו בטהרה, לא פירש יותר]